

Κωνσταντινούπολη, Μόσχα και το Ουκρανικό

π. ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΡΥΣΑΥΓΗΣ*

Ποιος ακριβώς απειλεί την ενότητα; Είναι δελεαστικό, αν μη αφελές, να ερμηνεύουμε τη ρήξη μεταξύ Κωνσταντινούπολης και Μόσχας –αυτή τη φορά γύρω από το αυτοκέφαλο στην Ουκρανία– από τη σκοπιά ενός εσωτερικού ανταγωνισμού για εξουσία και δικαιοδοσία. Η πραγματικότητα είναι πιο πολύπλοκη από μια ενδο-ορθόδοξη διαμάχη. Υπάρχουν γεωπολιτικές προεκτάσεις πέρα από τις θρησκευτικές ίντριγκες, ενώ το θέμα υπερβαίνει οποιαδήποτε άσκηση δικαιοσύνης ή εκδήλωση κυριαρχίας.

Το ζήτημα της αυτοκεφαλίας στην Ουκρανία, μαζί με ερωτήματα γύρω από την εγκυρότητα ιεροσύνης και μυστηρίων, είναι ζωτικής σημασίας για την ορθόδοξη ενότητα, αλλά αυτά που μαστίζουν την Ορθοδοξία τους τελευταίους αιώνες είναι ο απομονωτισμός και ο εθνικισμός. Αυτό είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να εξεταστεί η κατάσταση στην Ουκρανία.

Και αυτή είναι η προοπτική στην οποία πρέπει να εκτιμηθεί η απόφαση του Πατριαρχείου Μόσχας να διακόψει κοινωνία με το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Η διαβρωτική επίδραση της απόφασης αυτής στο ευρύτερο σώμα της Εκκλησίας –που αναγκάζει επισκόπους και συνόδους να επιλέξουν πλευρά– υπογραμμίζει πως μια χούφτα από ορθόδοξους ιεράρχες λαμβάνει αποφάσεις, αδιαφορώντας τόσο για τους πιστούς όσο και για την ευρύτερη κοινωνία. Μια τέτοια ενέργεια θα έχει ασφαλώς σοβαρότερες επιπτώσεις στη «διασπορά», όπου οι διάφορες ορθόδοξες δικαιοδοσίες συνεργάζονται σε ιεραποστολικό και ανθρωπιστικό επίπεδο.

Ασφαλώς η Ορθόδοξη Εκκλησία δύσκολα θα μπορούσε να θεωρηθεί δημοκρατική (με την πολιτική ή κοινωνική έννοια), ακόμα και στην πιο συνοδική της έκφραση. Μοιάζει μάλλον με αμοιβαία αλληλεξάρτηση μεταξύ κλήρου και λαού. Η αρχαία Εκκλησία θεωρούσε ότι «ο λόγος της αλήθειας» δεν αποτελεί προνόμιο ενός επισκόπου ή μιας συνόδου, αλλά ανήκει σε ολόκληρη την Εκκλησία. Ετσι, όταν η Μόσχα απειλεί την Κωνσταντινούπολη με αφορμή την ευτυχή και ευσπλαχνική αποκατάσταση εκατομμυρίων Ουκρανών στην κανονικότητα, αναρωτιόμαστε πώς ήταν καταρχήν δυνατό να στιγματίζονται ως σχισματικοί μια ολόκληρη γενιά πιστών!

Η απόφαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου να ανταποκριθεί στο αίτημα

για αυτοκεφαλία στην Ουκρανία, που προ πολλού βρισκόταν αποξενωμένη από τη Μόσχα, μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης από την πλευρά του κανονικού δικαίου και να υποστηριχθεί από ιστορικά προηγούμενα. Ωστόσο η κλιμάκωση απειλών και σαρωτικών αντιποίνων από τη Μόσχα υποδηλώνει ένα βαθύτερο σκεπτικό, που ξεπερνάει την απλή εδαφική διαμάχη. Μπορεί η Ρωσία να χάσει κάποια «περιουσία», αλλά η Κωνσταντινούπολη σίγουρα δεν κερδίζει «εξουσία». Απλά, καλώς ή κακώς, η Ορθόδοξη Εκκλησία μακροπρόθεσμα θα αποκτήσει ένα νέο μέλος – μάλιστα με παρόμοια διαδικασία όπως στην περίπτωση άλλων Εκκλησιών, όπως της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Τσεχίας. Πώς μπορεί μια εθνική Εκκλησία, που μόλις πρόσφατα αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητη, να διαμαρτύρεται ότι η αναγνώριση ανεξάρτητων Εκκλησιών σε νέες χώρες «θέτει σε κίνδυνο την ενότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας»;

Είναι άραγε η ενότητα μια ψευδαίσθηση; Οι ορθόδοξοι επιχαίρουν για την ενότητα στο δόγμα και στα μυστήρια. Η ενότητα αυτή ήταν πάντα ελκυστική για τους απέξω, ενώ συνιστούσε μάλλον μια ρομαντική αίσθηση από μέσα. Αν η ενότητα και η κανονικότητα δεν είναι τίποτα περισσότερο από μια νομικιστική ή ευσεβιστική πραγματικότητα, τότε οι ορθόδοξοι θα πρέπει να παραδεχτούμε αποτυχία και υποκρισία. Είναι αδιανόητο να κραδαίνουμε την ενότητα σαν λάβαρο αντίστασης ή όπλο επιθετικό, μονάχα όταν προκύπτουν εσωτερικά προβλήματα. Κι είναι σίγουρα ανόητο να συσχετίζουμε την ενότητα με εδαφικές διεκδικήσεις, όπως όταν η Μόσχα κατηγορήσει την Κωνσταντινούπολη πως «καταπατά τις κόκκινες γραμμές και καταστρέφει την ενότητα της παγκόσμιας Ορθοδοξίας». Εύλογα αναρωτιόμαστε για ποια άραγε ενότητα μιλάμε;

Ενώ αναμενόταν με μεγάλη ελπίδα, όταν συγκλήθηκε η Αγία και Μεγάλη Σύνοδος υπό τον Οικουμενικό Πατριάρχη στην Κρήτη έπειτα από αιώνες, η ενότητα αποδείχθηκε τελικά μια ψευδαίσθηση. Τότε έγινε σαφές ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία θα αρνιόταν πεισματικά να εισέλθει στον 21ο αιώνα χωρίς αντίσταση, ή ακόμη και δυσaréσκεια.

Αυτό εκφράστηκε χαρακτηριστικά κατά την προετοιμασία των συνοδικών κειμένων, όταν ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος δήλωσε πως οι συνοδικοί επισκοποι μπορούσαν να αξιοποιήσουν περίτεχνες διατυπώσεις προκειμένου

να περιγράψουν τις άλλες χριστιανικές κοινωνίες, αλλά έπρεπε σε κάθε περίπτωση να αποφύγουν να τους χαρακτηρίσουν αιρετικούς. Ακολούθησε μια απίστευτη διαδικασία, με απήχηση μέχρι σήμερα σε συντηρητικούς κύκλους. Το τελικό ψήφισμα –τροποποιημένο αρχικά για να κατευθύνει τη Ρωσία, τη Βουλγαρία και τη Γεωργία, που απείχαν τελικά από τη Σύνοδο– ήταν ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία αναγνωρίζει «την ιστορική ονομασία» των άλλων κοινοτήτων που ισχυρίζονται ότι είναι Εκκλησίες.

Η πεποίθηση του Οικουμενικού Πατριάρχη –ότι οι ουσιαστικά διαιρεμένες Ορθόδοξες Εκκλησίες πρέπει να συνεργάζονται προκειμένου να διακηρύττουν ένα πειστικότερο μήνυμα στον κόσμο– αντιμετώπισε την ίδια αντιπολίτευση (και δυσφήμιση) που τώρα αντιμετωπίζει για την Ουκρανία. Η Μεγάλη Σύνοδος προσέφερε την καταλληλότερη ευκαιρία προκειμένου να εξετασθούν οι οποιοσδήποτε θρησκευτικές ανησυχίες ή εδαφικές διεκδικήσεις. Απέχοντας, η Ρωσία έχασε μια μοναδική στιγμή να επιδείξει αυθεντική αλληλεγγύη και ηγετικότητα. Σήμερα επιμένει για πανορθόδοξη συναίνεση. Τότε, όπως και τώρα, η στρατηγική ήταν παρόμοια: απειλή σχίσματος και διακοπή κοινωνίας.

Σίγουρα οι σύνοδοι ρυθμίζουν τον τρόπο λειτουργίας της Εκκλησίας. Ωστόσο, η Μεγάλη Σύνοδος της Κρήτης αφορούσε λιγότερο αποφάσεις που έπρεπε να ληφθούν ή κείμενα που έπρεπε να εγκριθούν και περισσότερο την προθυμία ή την ετοιμότητα των Ορθόδοξων Εκκλησιών να εγκαινιάσουν μια ειλικρινέστερη συζήτηση με τη σύγχρονη κοινωνία αντί να παραμείνουν κλεισμένες στο καβούκι του μεσαιωνικού παρελθόντος.

Μια διαίρεση Ανατολής - Δύσης; Όταν η σκανδαλοθηρία και η παράνοια –τότε στην Κρήτη και τώρα στην Ουκρανία– υπαινίσσονταν ότι η Κωνσταντινούπολη εξαναγκάζεται ή ελέγχεται από το αμερικανικό υπουργείο Εξωτερικών, εκείνο που βγαίνει στην επιφάνεια είναι μια λανθάνουσα εχθρότητα απέναντι στη Δύση, αιχμή του δόρατος της οποίας υπήρξε αναμφίβολα το Πατριαρχείο της Μόσχας. Η όποια ιδεολογική ρητορική ενισχύει την έντονη διάκριση ανάμεσα στην αποκλειστικότητα της Εκκλησίας και την αμαρτωλότητα της Δύσης. Ετσι, Σέρβος επίσκοπος επιμένει ότι «η Δύση προσπαθεί να διασπάσει την Ορθοδοξία, που αποτελεί τον τελευταίο μηχανισμό ενότητας των λαών της πρώην ΕΣΣΔ και της πρώην Γιουγκοσλαβίας».

Είναι βολικότερο να αμφισβητούνται εδαφικά όρια παρά να συζητούνται θέματα δικαιοσύνης. Η αυταρέσκεια για τη λειτουργική και πνευματική μας παράδοση εμπνέει μεγαλύτερη ασφάλεια από ό,τι η αντιμετώπιση του τοπικισμού και της προκατάληψης. Ετσι λοιπόν διεκδικούν μερικοί ορθόδοξοι συγγένεια με συντηρητικούς Αμερικανούς, όπως ο αντιπρόεδρος Μάικ Πενς και ο ευαγγελικός ηγέτης Φράνκλιν Γκράχαμ.

Ομως, ένας πολιτισμός ανοικτών οριζώντων απαιτεί τολμηρότητα. Και ο Οικουμενικός Πατριάρχης επιβεβαιώνει την ανάγκη για διάλογο σε όλα τα επίπεδα – αντιμετωπίζοντας μάλιστα πρωτοφανή κριτική, ακόμη και στην Ελλάδα. Αυτή είναι η μεγαλύτερη αλήθεια, που διακονεί ο Βαρθολομαίος, εκπληρώντας το ιστορικό του προνόμιο ως ο ηγέτης της ανά την οικουμένη Ορθοδοξίας και διατηρώντας την Ορθόδοξη Εκκλησία πάντοτε σε επαφή με τον κόσμο του 21ου αιώνα.

Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες έχουν πολλά να μάθουν για την ανοχή και ανοικτότητα – απέναντι σε άλλες θρησκείες και κοινωνίες. Ο Βαρθολομαίος όμως έχει από καιρό αφομοιώσει αυτή την κοσμοθεωρία ως απόρροια της μοναδικής κληρονομιάς του Οικουμενικού Πατριαρχείου. Αυτό που του εξασφαλίζει την ευθύνη για την ενότητα είναι, κατά παράδοχο τρόπο, η μαρτυρική ταπείνωση της Μητρος Εκκλησίας – ακριβώς δηλαδή αυτό που του καταλογίζουν οι ανταγωνιστές του σαν αδυναμία– και όχι κάποιο βυζαντινό είδωλο ή μελλοντικό ιδεώδες.

Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες πάντοτε θα εκδηλώνουν εδαφικές διεκδικήσεις. Ωστόσο οι ιεράρχες θα πρέπει να επιδεικνύουν σύνεση και μετριοπάθεια. Είναι απαράδεκτο να προκαλούν μια γενικευμένη δυσπιστία, μιλώντας για «εχθρούς» της Ρωσίας. Και είναι εμπρηστικό να απειλούν για βίαιη επανάσταση, κατ' αναλογία με τη ναζιστική Γερμανία.

Η ειρήνη και η νηνεμία απορρέουν από τη βεβαιότητα πως η θεία χάρμη ποτέ δεν εγκαταλείπει την Εκκλησία. Εκατομμύρια πιστών εύχονται ότι οι εκκλησιαστικοί και πολιτικοί ηγέτες στη Ρωσία και στην Ουκρανία θα μπορέσουν να αδράξουν την παρούσα κρίση ως ευκαιρία ωρίμανσης μιας περιοχής που έχει περισσότερο να κερδίσει από τη συνδιαλλαγή παρά από τον διχασμό.

* Ο π. Ιωάννης Χρυσάυγης είναι αρχιδιάκονος του Οικουμενικού Θρόνου.

(Πηγή: Εφημερίδα Καθημερινή)